

א. מטעם זה: על חוק האב, שפת האם והאלכימיה של הטעם. ב. מתכון הבית ל"סלט ערבי": בתרמיל: מצרכים; קצת דם לקינוח הדבש: לרוטב; עם "יד אחת קשורה מאחור": אופן ההכנה; שולחן ערוך: אופן ההגשה. ג. בתיאבון: לשמוע את רחש הג(ח)לים.

א. מטעם זה: על חוק האב, שפת האם והאלכימיה של הטעם

לא יגרום אדם להמתת אפרוח
אלא באמצעות מכוּנה יְעוּדִית
(לְהֵלֵן – הַמְכוּנָה)
שאשרה על ידי הממנה
ושמתקיימים בה התנאים הבאים:
היא בעלת להבים, זיזים או בליטות
מסתובבות במהירות גבוהה
הגורמות למות מירי של האפרוח.
אגי משעול, אפרוח¹

ספרי מתכונים הם רבי מכר.² יש בכך טעם רב: אם רק נציית להוראות המתכון, אנחנו מאמינים, נצליח להכין את המנה המושלמת. המתכון מפתה אותנו, אם כך, לא רק בידע

* ארנה בן-נפתלי היא מופקדת הקתדרה לזכויות אדם על שם אמיל זולא, בית הספר למשפטים על שם שטריקס, המסלול האקדמי המכללה למנהל. רפי רוניק הוא עמית מחקר בקתדרה. מנחת תורות ליערה אלון, מיכל בן-נפתלי, אייל גרוס, הדי ויטרבו, נועם וינר, נועם זמיר, צביקה טריגר, אבינועם כהן, שי לביא, קרן מיכאלי, מיכאל ספרד ואלעד שרעבי, שרקחו אתנו שיחה סביב שולחן המטבח הזה. לבקשת הכותבים, טקסט זה לא עבר עריכת לשון. עמודי האינטרנט נצפו ב-3.12.2015.

** כותרת שירה של להקת הבילויים מאלבומה הבילויים (הד ארצי, 2000):
במטבח אל יהוד נגיש לכם כיבוד / מטבוחה ילדונת, מה את בוכה? / במטבח אל יהוד נגיש לכם כיבוד / וכל מי שנראה חשוד – עושים לו הנחה // זאתי רק פורמייקה מצופה, ארון / תיכף נחלק את המפה / זאת לא פלסטלין, רק מרציפן אדום / ואם יפול מזלג פתאום – נרד על הרצפה // במטבח אל יאוש נגיד לכם: כיבוד / מטבוחה ילדונת, מה את בוכה? / במטבח אל יאוש נגיד לכם: כיבוד / וכל מי שנכנס לדוש – עשו לו הנצחה / וכל מי שנכנס חמוש – עושים לו הנחה.

1 אגי משעול "אפרוח" ערה 8 (2013).

2 לפי טבלאות רבי המכר לשנת 2014, כארבעה מחמשת הספרים הנמכרים ביותר בקטגוריית "הדרכה ופנאי" מדי שבוע, הם ספרי בישול. ראו מערכת הארץ "רשימת רבי המכר 26.12.2014"

מעשי – בארגז כלים מצויד כרבעי בכללי עשה ואל תעשה – אלא גם בהבטחה: יש דרך נכונה לעשות בהם שימוש: "היה נכון: יש מתכון, יש ביטחון". ואיך זיל גמור. דא עקא שגם פניהן של הפרפרות טקסטים ותיקות עלולות להשחיר כשולי הקדרה.³ תדיר הן מוצאות את עצמן לכודות במכמונת המתכון; נופלות לכור הפעור בין הבטחה לבין הגשמה. יש שהכשל טמון בהבנת הנקרא: מאי משמע "כבוש"?⁴ איך בדיוק "צורכים"?⁵ "חושפים"?⁶

הארץ 26.10.2014 www.haaretz.co.il/literature/bestseller

3 ככלי, שבת ל, א. ראו גם ש"י עגנון "שני תלמידים חכמים שהיו בעירנו" סמוך ונראה: סיפורים עם ספר המעשים 5 (מהדורה מחודשת עם תיקונים שנמצאו בעזבונו של המחבר, 1998).

4 "מאכלים כבושים" הם ירקות או פירות שהושרו בחומץ או במלח במשך ימים, שבועות או חודשים. ראו למשל "מתכונים כבושים" מילון האוכל של ישראל www.foodsdictionary.co.il/Recipes/Types/8

שטח כבוש במשפט הבינלאומי מוגדר בתקנה 42: "Territory is considered occupied when it is actually placed under the authority of the hostile army. The occupation extends only to the territory where such authority has been established and can be exercised". Regulations Respecting the Laws and Customs of War on Land, being annex to the Convention on Laws and Customs of War on Land (Hague, IV), art. 42, Oct. 18, 1907, 1 U.S.T. 631, 651

ההשראה למתכון ברשימה זו. על מהלך אינטר־טקסטואלי זה, במסגרתו מערכת סימנים אחת מפנה למערכות סימנים לשוניות ואחרות נוספות, נשענת עליהן ומתווכת את משמעותן עבור הקוראת, ראו JULIA KRISTEVA, DESIRE IN LANGUAGE: A SEMIOTIC APPROACH TO LITERATURE AND ART (1981)

5 "צריבה" בהקשר עולם הבישול, משמעה "טיגון נתחי בשר בשומן חם מאוד עד להשחמתם כלפי חוץ, בעוד בפנים הם עדיין נאים, לפני שממשיכים בבישולם". יצוין כי בעבר האמינו כי הצריבה אוטמת את נזולי הבשר בתוכו ומסייעת לו להישאר עסיסי לאורך זמן הבישול. אמונה זו נתפסת כיום כ"מיתוס הצריבה": הבשר נצרב על מנת להפיק ממנו את טעם הצריבה. "פעלים למתחילים" Ynet 17.6.2011 www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4048110,00.html; "צריבה", בהקשר עולם הכיבוש מסמנת מושג הנע על קו התפר שבין הווייה לחווייה: המושג "צריבת תודעה" הוא חידוש לשוני מבית מדרשו של רא"ל (בדימי) משה יעלון, לימים שר הביטחון, כשכיהן כסגן הרמטכ"ל, ומשמעותו יישום אסטרטגיה של ענישה קולקטיבית על האוכלוסייה הפלסטינית, על מנת ללמדה שההתנגדות לכיבוש הישראלי בשטחים אינה משתלמת. ראו משה יעלון "הכנת הכוח לעימות המוגבל" מערכות 24 (2001), 381-380; עקיבא אלדר "צריבת התודעה של בוגי" וואלה! 24.8.2009 news.walla.co.il/item/1542895. על פי המשפט הבינלאומי ענישה קולקטיבית היא אסורה ומהווה פשע מלחמה, ראו תק' 50 לתקנות האג, לעיל ה"ש 4; ס' 33 לאמנת ז'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה מ-12 באוגוסט 1949, כ"א 1, 559 (נפתחה לחתימה ב־1949) (להלן: אמנת ז'נבה הרביעית).

6 יש ומנה מגיעה לשולחן מכוסה. הרגע עוצר הנשימה בין זמן הנחתה לפני הסועד לבין הרמת הכיסוי על ידי השף וחשיפת המנה אוצר בחובו את תמצית הציפייה לעונג. בלשון הכיבוש "חישוף" הוא פעולה של פינוי שטח פלסטיני, לרוב בעזרת דחפורים, "על מנת להפוך אותו למעין 'רצועת ביטחון' מסביב לנקודות שבהן ישנם אזרחים ישראלים או אנשי כוחות הביטחון". "לקסיקון הכיבוש הלא שלם" בצלם www.btselem.org/hebrew/lexicon/132437. על פי פסיקת בית המשפט העליון, חישוף הוא פעולה מלחמתית. ע"א 6982/12 עזבון Corrie נ' מדינת ישראל, משרד הביטחון (פורסם בנבו, 12.2.2015) (להלן: עניין קורי).

"מייבישים"? "מכים בכנף"?⁷ ויש, שהתבשיל מקדיח בשל התהום שבין חוק האב לבין חיק האם: כפי שלא ניתן ללמוד משילות משינונם של כללי חוקה ומשפט, לא ניתן ללמוד לאפות עוגה מציות להוראות ספר מתכונים; האלכימיה שבה מילים הופכות לטעם¹⁰ קשורה לזיקה הראשונית של החך האנושי לשד האם.

מטעם זה הביטוי "אוכל ביתי" מפעיל בדמיוננו את בלוטות שפת האם, אלה שהפכו דם לחלב. הפעלה זו אינה פעולה מודעת: היא מתרחשת גם אצל מי שתודעתה מזדרזת לפרק את הביטוי לרכיביו הפוליטיים,¹¹ וגם אצל מי ש"הכל אודות אמא" שלה מעולם לא כלל יניקה, לחיים מבהיקות בשומן אווזים עת ליבכה האם לכיבות, או את הנחלת סוד הקסם הנשי לחמישים הדרכים להכנת חצילים.¹²

7 "יבוש" בלשון המטבח משמעו "הקטנת הרטיבות, סילוק הנוזלים". בשפת הכיבוש, המונח מסמן "עיכוב של פלסטיני כאמצעי ענישה, יכול להימשך בין מספר דקות למספר שעות". "מילון הכיבוש" שוברים שתיקה www.facebook.com/shovrimshatika/photos.
/a.177693895592497.42427.161096657252221/972147446147134

8 אנשים רבים אוכלים בעלי כנף. בה בעת הם חולמים לעוף כעוף השמיים, לפרוש כנף בשחקים. חלום זה מתממש, ברגיל, במטוס. כשנשאל הרמטכ"ל לשעבר רא"ל (בדימ') דן חלוץ על הטלת פצצה במשקל טון על ביתו של סאלח שאהדה, ב"סיכול הממוקד" שבו נהרגו מלכוד שאהדה עוד 14 אזרחים, השיב שהתחושה היחידה שנלווית לשחרור הפצצה הייתה "מכה קלה בכנף".
"מכה קלה בכנף" וואלה! (17.1.2007) news.walla.co.il/item/1042122

9 MICHAEL OAKESHOTT, *RATIONALISM IN POLITICS AND OTHER ESSAYS* 11–17 (5th ed. 1962) במטפורה ידועה זו אוקשוט מבקש להדגיש את עדיפות ה"ritual" על פני ה"rule", הניסיון על פני ההיגיון. וראו גם ע"א 6821/93 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מגדל כפר שיתופי, פ"ד מט(4) 221, פס' 38–39 לפסק דינו של הנשיא ברק (1995): "חוקה היא השתקפות של ניסיון לאומי [...] בית המשפט משתדל לתת את הפירוש הטוב ביותר למכלול החוויה הלאומית. קיומה של חוקה אינו עניין לוגי אלא תופעה חברתית [...] [פרשנותה] היא פרי ההיסטוריה הפוליטית, החברתית והמשפטית של השיטה". לדיון דומה בהקשר לחוקה האמריקנית, ראו למשל Jack M. Balkin, *The Roots of the Living Constitutionalism*, 92 B.U. L. Rev 1129 (2012).

10 ADAM GOPNIK, *THE TABLE COMES FIRST: FAMILY, FRANCE, AND THE MEANING OF FOOD* (2011).

11 עמליה רוזנבלום וצבי טריגר "אוכל יהודי/אוכל ביתי" ללא מילים: התרבות הישראלית בראי השפה 35 (רונית מטלון עורכת, 2007). רוזנבלום מצביעה, בין היתר, על המשוואה בין "אוכל יהודי מזרח-אירופי" לקטגוריה "אוכל ביתי", כמסמנת את הכוח להגדיר מהו "בית".

12 שם, בעמ' 37–38. טריגר קורא את הביטוי השיווקי "אוכל ביתי" כמביס את התיאבון וממילא מחטיא את מטרתו השיווקית, משום שאלה שהאוכל הביתי שלהם היה נורא, ממילא לא יתאוו אליו במסעדה, ואילו –

בשביל אלה שגדלו בבית שבו בושל אוכל ביתי נפלא ומשובח – ברוב המכריע של המקרים בירי האם – "אוכל ביתי" של מסעדה נידון לכישלון... כשהיינו ילדים ההורים שלנו לקחו אותנו למסעדות רומניות כדי לחגוג אירועים מיוחדים, ותמיד, ללא יוצא מן הכלל, נחלנו כולנו מפה נפש... הכבד הקצוץ וסלט החצילים אפילו לא התקרבו באיכותם לטעם הביתי.

שורשי המטבח, אם כך, נטועים הן בטבֵּחַ(ית) והן בטבֵּחַ¹³; הן בלחם והן במלחמה; המתכון נכתב כדי להזין את התשוקה שלנו לביתי ולסייע לנו להרחיק את האלֵבִיתִי (*Das Unheimliche*).¹⁴ ממילא, לכל מתכון יש טקסט וסאבטקסט (subtext) הרוחש מתחתיו.¹⁵ כזה הוא גם המתכון שלפניכם.

ב. מתכון הבית ל"סלט ערבי"

מבנה המְכוּנָה, גודלה ומְהִירוֹת הפְּעֻלָּתָהּ
מְתַאֲמֵם לְסוּג הָאֲפְרוּחִים הַמְּכַנְסִים אֵלֶיהָ.
הָאֲפְרוּחִים יִכְנְסוּ לַמְּכוּנָה בְּאֶפֶן
הַמְּאֻפָּשֵׁר פְּעִילוֹת תְּקִינָה וְרִצִּיפָה שְׁלָה.
אגִי מִשְׁעוֹל, אֲפְרוּחַ¹⁶

המתכון מתקיים מכוון יחסי כותבת וקוראת. המנה נוצרת מכוון יחסי טבח וחומרים. הטבח שולט במטבח: הוא קובע באיזה חומרים ישתמש, הוא מחליט כיצד ישתמש בהם, הוא מחזיק בסכין. אין לבלבל בין חותך לנחתך, בין אוכל לנאכל. די היה בטעם זה על מנת להבין מדוע במטבח אל יהוד הטבח מתכון לסלט ערבי,¹⁷ אך זה אינו הטעם היחיד: נוספים

- 13 אריאל הירשפלד רשימות על מקום 116 (2000). ולא בכדי, יש להוסיף: הטבֵּחַ המצוי, כפי שכתב אחד מראשוני הכותבים החשובים על אוכל כטעם חיים שראוי גם לטעום אותו וגם לחשוב עליו, גרימו דה לה ריינייר (Grimod de La Reyniere), "מביט למוות בעיניים" באופן הרבה יותר תכוף מהחיל, ראו Gopnik, לעיל ה"ש 10, בעמ' 48.
- 14 למשמעות הביטוי הגרמני *Das Unheimliche* ראו זיגמונד פרויד *האלֵבִיתִי* (רות גינזבורג מתרגמת, 2012). התרגום היפה לעברית כ"אלֵבִיתִי", מבטא הן את הנינוח, המוכר והן את היפוכו, המבעית, המאיים ואת האפשרות התמידית של הביתי להפוך לאלֵבִיתִי.
- 15 G. W. Bowersock, *The Art of the Footnote*, 53 Am. Scholar 54, 55 (1984). ראו גם ANTHONY GRAFTON, *THE FOOTNOTE: A CURIOUS HISTORY* (1997). בכתיבה אקדמית, הסאבטקסט הוא, מילולית, הערות השוליים. הערות אלה, שעה שאינן נוקדניות גרדא, הן המנה העיקרית: הן אינן מסתפקות בחישוב המקורות עליהם נשען הטקסט אלא נותנות בטקסט את טעמו ונוגסות בו. לעיל ה"ש 1.
- 16 מטעם זה, הביטוי הנפוץ במקומותינו, "סלט ישראלי", הוא מוטעה. הוא גם מטעה: הוא גוזר מעצם קיומה של מדינת ישראל את קיומה של תודעה ישראלית. זו היא תודעה מכויבה וכוזבת: הבית הלאומי הוא בית יהודי. התודעה הלאומית אינה אזרחית, היא דתית, היא בסיס ההשתייכות למדינה ושותפים לה גם חילונים גמורים. המחלוקת הפנימיות לתודעה זו אינן על המרתו של בית יהודי בבית ישראלי. הן על האופן בו רצוי וראוי לשמר את הבית היהודי, על הכנסת האפרוחים "לְמְכוּנָה בְּאֶפֶן הַמְּאֻפָּשֵׁר פְּעִילוֹת תְּקִינָה וְרִצִּיפָה שְׁלָה". וראו, למשל, אמנון רז-קרקוצקין "אין אלוהים אבל הוא הבטיח לנו את הארץ" מטעם 3, 71 (2005); סלמאן מצלאחה "נפש ישראלי הומייה" ספר הזכרון ליצחק רבין: "אשר אהבת את יצחק" 152 (זיסי סתוי ועליזה ציגלר עורכים, 1995); ארנה בן-נפתלי "על הקופסה השחורה של הליברליזם הישראלי" עיוני משפט לו 81 (2013). על המרתו של המטבח הפלסטיני במטבח "ישראלי" כחלק מהפרויקט הציוני, ראו Ronald Ranta & Yonatan Mendel, *Consuming Palestine: Palestine and Palestinians in Israeli Food Culture*, 14 ETHNICITIES 412 (2014). לא למותר

לו, כפי שיפורט להלן, המצאי השופע והזמין של המצרכים, היכולת לברור ביניהם על פי העניין והתאווה, והיותם כה ערכים לחך.

1. בתרמיל: מצרכים

"האוכל קודם למוסר", כותב ברכת.¹⁸ ממילא, אפילו הצבא המוסרי בעולם צועד על קיבתו.¹⁹ אכן, אחד מיתרונותיו של הסלט הערבי הוא שהארץ הנפרשת בין הים לירדן מלאה כרימון במצרכים הנדרשים להכנתו, ואלה זמינים כדי כך שכל חייל פשוט יודע שהוא יכול להצטייד בהם, ולקום ולהתהלך בארץ, לאורכה ולרוחבה, כשהוא נושא אותם בתרמילו.²⁰ רשימת המצרכים האופטימלית תכלול את אלה:

– תקנות האג, 1907²¹

– אמנת ז'נבה הרביעית, 1949²²

לציין, כי גם בית המשפט העליון קבע לא אחת ש"לא הוכח כי התגבש במדינת ישראל לאום ישראלי נפרד ונבדל מן הלאום היהודי". ע"א 8573/08 אורגן נ' משרד הפנים, פס" 10 לפסק דינו של השופט פוגלמן (פורסם בנבו, 6.10.2013).

18 ברטולד ברכת "אופרה בגרוש" שלושה מחזות: אמא קוראז' וילדיה, הנפש הטובה מסצ'ואן, אופרה בגרוש 177 (שמעון זנדבנק מתרגם, 1986). ברכת מרמז לתפיסתו הידועה של מרקס, על פיה ההווה קובעת את התודעה.

19 האמרה "הצבא צועד על קיבתו" מיוחסת לנפוליאון בונפרטה. JOHN C. FISHER & CAROL FISHER, FOOD IN THE AMERICAN MILITARY: A HISTORY 1 (2010); CAROL A. DERY, FOOD ON THE MOVE 84 (Harlan Walker ed., 1997).

20 כבג"ץ 769/02 הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ממשלת ישראל, פ"ד סב(1) 507, 546 (2006) (להלן: פרשת החיסולים הממוקדים), כותב הנשיא (בדימ') ברק: "כללי יסוד של המשפט הציבורי הישראלי, שאותם נושא כל חייל ישראל בתרמילו והם נעים עימו לכל אשר יפנה".

21 לעיל ה"ש 4. לפסיקה אשר מחילה את התקנות, המוכרות כדין בינלאומי מנהגי, על שטחי הגדה המערבית, ראו למשל בג"ץ 393/82 אסכאן נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון, פ"ד לז(4) 785 (1983); בג"ץ 253/88 סג'דיה נ' שר הביטחון, פ"ד מב(3) 801 (1988); בג"ץ 2150/07 ראש מועצת הכפר בית סירא נ' שר הביטחון, פ"ד סג(3) 331 (2009) (להלן: פרשת כביש 443); בג"ץ 5324/10 מלכה נ' המינהל האזרחי ביהודה ושומרון (פורסם בנבו, 28.12.2011).

22 לעיל ה"ש 5. שאלת חלוקתה של האמנה בשטחי הגדה המערבית לא הוכרעה מעולם על ידי בג"ץ, מאחר שמדינת ישראל מצהירה שהיא ממילא מיישמת את הוראותיה ההומניטריות, הגם שלשיתתה לא חלה עליה חובה חוקית לעשות כן. ראו למשל פרשת החיסולים הממוקדים, לעיל ה"ש 20, בפס" 20 לפסק דינו של הנשיא (בדימ') ברק. בית הדין הבינלאומי לצדק (ICJ) בחוות הדעת מ-9 ביולי 2004 בעניין בניית גדר הפרדה בשטחים המוחזקים (Legal Consequences of the Construction of the Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, 2004 I.C.J. 136 (July 9), להלן: חוות הדעת בעניין הגדר), וכן גופים בינלאומיים (פוליטיים ומשפטיים), הצלב האדום, והרוב המכריע של המומחים בתחום, גורסים כי הוראות האמנה חלים בשטחים מכוח היותה דין בינלאומי מנהגי. ראו קרן מיכאלי ואנו דעואל לוסקי חסר תקדים: ניתוח משפטי של דו"ח הוועדה לבחינת מצב הבנייה ביהודה ושומרון ("ועדת לוי") (מיכאל ספרד וארנה בן נפתלי עורכים, יש דין, 2014); Orna Ben-Naftali & Rafi Reznik;

- הפרוטוקול הראשון הנלווה לאמנות ז'נבה, 1977²³
- דיני זכויות אדם²⁴
- המשפט החוקתי²⁵
- המשפט המנהלי²⁶
- תקנות ההגנה לשעת חירום²⁷
- המשפט העותמאני²⁸

The Astro-Nomos: On International Legal Paradigms and the Legal Status of the West Bank, 14 WASH. U. GLOBAL STUD. L. REV 399 (2015)

23 הפרוטוקול הנוסף הראשון לאמנת ז'נבה בדבר אורחים מוגנים בימי מלחמה, 1977, Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), June 8, 1977, 1125 U.N.T.S. 3 (להלן: הפרוטוקול הראשון). ישראל אינה צד לפרוטוקול הנוסף הראשון, אך הוראותיו המנהגיות חלות גם על פעולותיה בשטחים, ואכן הוחלו על ידי בג"ץ. ראו למשל פרשת החיסולים הממוקדים, לעיל ה"ש 20; פרשת כביש 443, לעיל ה"ש 21.

24 אמנה בין־לאומית בדבר ביעורן של כל הצורות של אפליה גזעית, כ"א 25, 547 (נפתחה לחתימה ב־1966) (אושררה ונכנסה לתוקף ב־1979); אמנה בינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות, כ"א 31, 269 (נפתחה לחתימה ב־1966) (אושררה ונכנסה לתוקף ב־1991); אמנה בינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, כ"א 31, 205 (נפתחה לחתימה ב־1966) (אושררה ונכנסה לתוקף ב־1991); אמנה בדבר ביטול אפליה נגד נשים לצורותיה, כ"א 31, 179 (נפתחה לחתימה ב־1979) (אושררה ונכנסה לתוקף ב־1991); אמנה נגד עינויים ונגד יחס ועונשים אכזריים, בלתי־אנושיים או משפילים, כ"א 31, 249 (נפתחה לחתימה ב־1984) (אושררה ונכנסה לתוקף ב־1991); האמנה בדבר זכויות הילד, כ"א 31, 221 (נפתחה לחתימה ב־1989) (אושררה ונכנסה לתוקף ב־1991); האמנה הבינלאומית להגנת זכויותיהם של מהגרי עבודה ובני משפחותיהם (נפתחה לחתימה ב־1990) (אושררה ונכנסה לתוקף ב־2003). לתחולת אמנות זכויות האדם בגדה המערבית, ראו למשל בג"ץ 3239/02 מרעב נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון, פ"ד נז(2) 349 (2003); בג"ץ 7052/03 עדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' שר הפנים, פ"ד סא(2) 202 (2006) (להלן: פרשת איחוד המשפחות); בג"ץ 5373/08 אבו לכדה נ' שרת החינוך (פורסם בנבו, 6.2.2011).

25 בעיקר חוק־יסוד: כבוד האדם וחירותו. ראו לדוגמה בג"ץ 10356/02 הס נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, פ"ד נח(3) 443 (2004); בג"ץ 7862/04 אבו דאהר נ' מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון, פ"ד נט(5) 368 (2005); פרשת איחוד המשפחות, לעיל ה"ש 24.

26 מרבית העתירות לבג"ץ שמגישים תושבי הגדה המערבית מופנות כנגד החלטות שקיבלו מפקדי צה"ל הממונים על האזור, שהינם רשויות מנהליות העומדות לביקורת בג"ץ ככל זרוע ממשלתית אחרת. לדיון ראו למשל בג"ץ 393/82 אסכאן נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון, פ"ד לז(4) 785 (1983).

27 תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945. ראו למשל בג"ץ 8091/14 המוקד להגנת הפרט נ' שר הביטחון (פורסם בנבו, 31.12.2014) (להלן: פרשת הריסת הבתים).

28 ראו למשל בג"ץ 5439/09 עבראלקארר נ' ועדת העררים הצבאית שלפי צו בדבר ועדות עררים מחנה עופר (פורסם בנבו, 20.3.2012).

— המשפט הירדני / המשפט המצרי²⁹

— המשפט המקובל³⁰

ככל שמגוון המצרכים עשיר יותר, ניתן כמובן לשלב ביניהם באופן סינרגטי, כך שיתקבל סלט עשיר מסך כל רכיביו, ובקיצוץ דק מלווה, בהקפצה קלה,³¹ הסועדים אף יתקשו לברור³² ביניהם ולזהות את מקור טעמו של כל אחד מהם.³³

29 לדיון בתחולת הדין הירדני בשטחי הגדה המערבית, ראו למשל ע"א 1432/03 ינון יצור ושיווק מוצרי מזון בע"מ נ' קרעאן, פ"ד נט(1) 345 (2004) (להלן: עניין ינון) (בהקשר של המשפט הבינלאומי הפרטי); בג"ץ 3103/06 ולירו נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 6.2.2011) (בהקשר של תפיסת מקרקעין על ידי המפקד הצבאי). לדיון בתחולת הדין המצרי בשטחי רצועת עזה, ראו למשל ע"ע (ארצי) 207/08 עזרם מפעלי מתכת בע"מ (בפירוק) – אשכנתא (פורסם בנבו, 13.1.2012) (בהקשר של דיני העבודה החלים על עובדים פלסטינים), ובשטחי חצי האי סיני, ראו ת"א (מחוזי חי') 440/58 בלאו נ' מדינת ישראל, פ"מ כב 37 (1959) (בהקשר של המשפט הבינלאומי הפרטי).

30 ראו למשל עניין ינון, לעיל ה"ש 29; עניין קורי, לעיל ה"ש 6.

31 "להקפיץ" בשפת הבישול משמעו "לנענע קערה, סיר או מחבת על מנת שהמרכיבים שבהם יתערבבו מבלי להימעך". "פעלים למתחילים", לעיל ה"ש 5. "הקפצה" בעגה הצה"לית היא "כינוי מקובל בפי החיילים לאזעקה פתאומית להתייצב למסדר, לתפוס עמדות קרב, להתכונן ליציאה מיידית לפעולה וכו'". מילון רב-מילים www.ravmilim.co.il.

32 בבישול, ברירה היא מיון קטניות ודגנים לפני בישולם, כדי לסנן לכלוך ומזיקים, "פעלים למתחילים", לעיל ה"ש 5. לדיון בשאלת ברירת הדין בגדה המערבית, ראו עניין ינון, לעיל ה"ש 29.

33 פרשת החיסולים הממוקדים, לעיל ה"ש 20, מספקת דוגמה מופתית לסלט ערבי מעין זה: מחד גיסא, נאמר במפורש שהמשפט הבינלאומי מכיר רק במעמד של לוחם או אזרח; אין מעמד של לוחם בלתי חוקי. מאידך גיסא, הפרשנות שניתנה ל"אדם הנוטל חלק במעשי האיבה", מייצרת בפועל את המעמד שנטען שאינו קיים, כלומר של אדם שאינו הנהנה מההגנות שניתנות ללוחמים ואף לא מאלה שניתנות לאזרחים. פרשנות זו מתאפשרת משום שהגדרת הלוחם נלקחת מאמנת ז'נבה הרביעית, לעיל ה"ש 5, ואילו הגדרת "האזרח הנוטל חלק במעשי האיבה" לקוחה מהפרוטוקול הראשון, לעיל ה"ש 23. שילוב זה לא מקדם את מטרת אף אחת משתי המסגרות הנורמטיביות הללו. ראו Orna Ben-Naftali & Keren Michaeli, *The Public Committee Against Torture in Israel v. The Government of Israel*, 101 Am. J. Int'l L. 459 (2007). סינרגיה מקורית מעין זו עשויה גם להיווצר משילוב הוראות הדין ההומניטרי עם דיני זכויות האדם: בית המשפט העליון הכיר זה מכבר בחלותם המקבילה של מערכות הדינים הללו, אך פסיקתו לא שילבה אותן באופן שמעלה את רמת ההגנה על אזרחים מוגנים, כך שיחולו עליהם ההגנות המתחייבות מכה דיני זכויות האדם באופן שישלים את הוראות הדין ההומניטרי. נהפוך הוא, הפסיקה יישמה איזון אופקי של זכויות, שתוצאתו הפחתת ההגנה על אזרחים באופן שאינו עונה אף על דרישות המשפט ההומניטרי. ראו למשל עניין הס, לעיל ה"ש 25; Aeyal M. Gross, *Human Proportions: Are Human Rights the Emperor's New Clothes of the International Law of Occupation?*, 18 Eur. J. Int'l L. 1 (2007) על החלות של שתי מערכות הדינים במשפט הבינלאומי, ראו Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, 1966 I.C.J. 226, 249 (July 8) (להלן: חוות הדעת בעניין נשק גרעיני); Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa

במקומותינו, כידוע, אפילו עונת המלפפונים עשויה להיות מסעירה ומתאבנת.³⁴ ואכן, הטבה "בתוך עמו הוא יושב"³⁵ הוא חש בקיומה של "המציאות הקשה"³⁶ לעיכול, וגורס שכמו ששפע חוקים אינו ערובה למשפט צדק,³⁷ כך גם עודף מצרכים

in Namibia (South West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, 1971 I.C.J. 16, 52 (June 21) Hans-Joachim Heintze, *On the Relationship Between Human Rights Law Protection and International Humanitarian Law*, 86 INT'L REV. RED CROSS 789 (2004); ORNA BEN-NAFTALI, INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW AND INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW (2011); Daniel Bethlehem, *The Relationship Between International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Situations of Armed Conflict*, 2 CAMBRIDGE J. INT'L & COMP. L. 180 (2013) Yoav Mehozay, *The Fluid Jurisprudence of Israel's Emergency Powers: Legal Patchwork as a Governing Norm*, 46 LAW & SOC'Y REV. 137 (2012)

34 הביטוי "עונת המלפפונים" שאוב מעולם התקשורת ומתייחס לתקופת הקיץ, בה לרוב יש מחסור באירועים חדשותיים ראויים לסיקור בשל הפחתת הפעילות בתחומים רבים. ראו "עונת המלפפונים" העין השביעית www.the7eye.org.il/lexicon/48357. דא עקא שבישראל משמשת דווקא עונה זו כר פורה למבצעים צבאיים, כגון מלחמת לבנון השנייה בקיץ 2006, או מבצע "צוק איתן" בקיץ 2014.

35 כידוע, "בית משפט זה – בתוך עמו הוא יושב". בג"ץ 7146/12 אדם נ' הכנסת, פס' 2 לפסק דינו של השופט הנדל (פורסם בנבו, 16.9.2013).

36 לעתים מביעים שופטים את הקשיים הנלווים לקבלת הכרעות בסיטואציות רגישות מבחינה אנושית, שנובעות מהאינטראקציה בין הצבא לאוכלוסייה הפלסטינית במסגרת השלטון הצבאי בשטחים הכבושים. למשל, פרשת הריסת הבתים, לעיל ה"ש 27, בפס' 1 לפסק דינה של השופטת חיות, בדחותה את העתירה נגד מדיניות הריסת הבתים: "יש לומר ביושר כי הסוגיות המועלות בעתירה הנן קשות ומטרדות ולא אכחד כי ההליכה בתלם ההלכה הפסוקה בעניין זה אינה קלה". מנגד, שופטים מפרטים את לבטיהם גם במקרים בהם הם חוששים שהחלטותיהם תערמנה קשיים על יכולתה של ישראל להתמודד עם טרור, ראו דברי הנשיא ברק בבג"ץ 5100/94 הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ממשלת ישראל, פ"ד נג(4) 817, 845-846 (1999) (להלן: פרשת העינויים):

החלטה בעתירות אלה קשתה עלינו. אמת, מנקודת המבט המשפטית דרכנו סלולה, אך אנו חלק מהחברה הישראלית; יודעים אנו את קשייה וחיים אנו את תולדותיה. איננו מצויים במגדל שן. חיים אנו את חייה של המדינה. מודעים אנו למציאות הטרור הקשה שבה שרויים אנו לעתים. החשש כי פסק-דיננו ימנע התמודדות ראויה עם מחבלים וטרוריסטים מטריד אותנו. אך אנו שופטים. דורשים אנו מזולתנו לפעול על-פי הדין. זו גם הדרישה שאנו מעמידים לעצמנו. כשאנו יושבים לדין גם אנו עומדים לדין. עלינו לפעול על-פי מיטב מצפוננו והכרתנו באשר לדין.

37 ראו מרקוס טוליוס קיקרו על החובות (אביבה קציר מתרגמת, 2003).

אינו מבטיח ביטחון תזונתי.³⁸ לעתים מן הדין להסתפק ב"רף תזונתי מינימאלי".³⁹ הטבח בעל התושייה ידע בעת כזו לכתוש⁴⁰ את הסלט הערבי אפילו ממצרך יחיד,⁴¹

38 הגדרת המונח "ביטחון תזונתי" היא רחבה: במהלך הוועידה העולמית על ביטחון תזונתי בשנת 1996, פרסמו המדינות בוועידה את הצהרת רומא המכירה בכך שביטחון תזונתי הוא "מצב בו לכל האנשים יש כל הזמן נגישות פיזית וכלכלית לכמות מספקת של מזון בריא ומזין אשר מתאים להעדפותיהם וצורכיהם התזונתיים ומאפשר קיום חיים פעילים ובריאים". ראו Rome Declaration on World Food Security, World Food Summit, Nov. 13–17, 1996, art. 1; וכן יותם שלמה "מספוא למחשבה: חשיבה מחודשת על מדיניות סחר בינלאומי במוצרים מהחי לקידום ביטחון תזונתי" בכרך זה; אייל גרוס וחלי כוזחיש ששון "ממחאת הקוטג' עד חוק המזון: ביטחון תזונתי והזכות למזון בישראל" בכרך זה.

39 בשנת 2012 דחה בית המשפט העליון ערעור כנגד חיוב צה"ל לחשוף מסמך שהוכן בשנת 2008, הקובע מכסות קלוריות מינימליות לתושבי עזה, שימנעו מהם להגיע למצב של תת-תזונה בעקבות הטלת הגבלות על הסחורות המוכנסות לרצועת עזה. ראו משרד הביטחון, תיאום פעולות הממשלה בשטחים "צריכת מזון ברצועה – קווים אדומים" (27.1.2008). www.aaaretz.co.il/hasite/images/gazafood.ppt (להלן: מסמך "הקווים האדומים"); עע"ם 3300/11 מדינת ישראל – משרד הביטחון נ' גישה (פורסם בנבו, 5.9.2012); עמירה הס "ביהמ"ש הורה לחשוף מסמך שקבע 'רף תזונה מינימלי' לתושבי עזה" הארץ 30.3.2011. www.aaaretz.co.il/news/politics/1.1169335. לעניין השליטה הישראלית בתזונה הפלסטינית בעזה, ראו Aeyal Gross & Tamar Feldman, "We Didn't Want to Hear the Word 'Calories': Rethinking Food Security, Food Power, and Food Sovereignty — Lessons from the Gaza Closure," 33 BERKELEY J. INT'L L. 379 (2015). ראו גם להלן טקסט וה"ש 73.

40 אפשר לכתוש תבלינים או שיני שום, כלומר למעוך או לרסק אותם תוך שימוש בכלי כבד כדי לשחרר טעמים וריחות ה"כלואים" בהם, "פעלים למתחילים", לעיל ה"ש 5, ואפשר לכתוש בני אדם באותו אופן, על מנת לרכא את ניסיונות ההתנגדות שלהם, ראו דבריו של יעלון לחיילי חי"ד במהלך מבצע "צוק איתן", אור הלר ואלון בן דוד "מטח כבד נורה לעבר יישובי גוש דן והשפלה, פצוץ קל ברחובות" nana10 12.7.2014 [nana10 12.7.2014](http://www.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1068522) www.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1068522.

41 בפרשת הריסת הבתים, לעיל ה"ש 27, בדחיית העתירה כנגד מדיניות הריסת בתים של משפחותיהם של פעילי טרור על ידי צה"ל, קבע בג"ץ כי המדיניות הינה חוקית, בהתאם לתק' 119 לתקנות ההגנה (שעת חירום), 1945. לגישתנו, המדיניות אינה מתיישבת עם מערכות הנורמות האחרות החלות בגדה המערבית, דהיינו המשפט הבינלאומי והמשפט החוקתי הישראלי. יצוין כי בפס' כא לפסק דינו של השופט רובינשטיין נקבע שהתקנה עולה בקנה אחד עם הדין באזור, אך פס' 3 לפסק דינה של השופטת חיות הוסיפה "תקנה 119 הינה לעת הזו על פי ההלכה הפסוקה חלק מן הדין הישראלי הפוזיטיבי, ותוקפה נשמר מכוח הוראת שמירת הדינים שבסעיף 10 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, גם אם היא אינה מתיישבת עם הוראותיו של חוק היסוד". ראו גם בג"ץ 703/15 דרויש נ' מפקד פיקוד העורף, פס' יא לדברי המשנה לנשיאה רובינשטיין (פורסם בנבו, 19.3.2015): "תקנות אלה אינן לתפארת מדינת ישראל; הן יצויר כפיו של השלטון המנדטורי, ושימשו בידיו כלי להתמודדות עם מאבקו של הישוב היהודי לעצמאות. שנה זו היא שנת מלאת שבעים לתקנות אלה, והגיעה מזה עת רבה שעתן להתחלף בחקיקה ישראלית, וכך ראוי". בדצמבר 2015 נתגלעו חילוקי דעות בסוגיה זו גם בתוך בית המשפט העליון, כאשר בפסק דין אחד קרא השופט מזוז, בדעת מיעוט, לבחינה משפטית מחודשת של תק' 119 (בג"ץ 7220/15, עליוה נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (פורסם בנבו, 1.12.2015)), ובפסק

להאכיל בו את כל המשפחה,⁴² ולחפות על דלות החומר ברוח הרוטב.⁴³

2. קצת דם לקינוח הדבש:⁴⁴ לרוטב

המוניטין של הבישול העלי נטוע בהמצאת הרוטב. בישול ללא רוטב כמוהו כנאורות ללא וולטר. הרוטב מסמן את העידון התרבותי הממיר את הצורך בתזונה בתשוקה לטעם. המרה זו, עידון זה, יפים במיוחד לסלט הערבי שכן, כידוע, הרוטב והתיבול מקהים את טעמיו היסודיים של הבלאדי, בן האדמה, והופכים אותו נעים לעיכול.

לא אלמן ישראל. אכן, כפי שיפורט להלן, אין צורך לרעות בשדות זרים על מנת להניח יד על החומרים שמהם עשוי הרוטב לסלט ערבי, לטלטל אותם קלות⁴⁵ וליצור תרכובת מקומית ואנינה בין האתיקה של המטבח לפואטיקה שלו:

– הקוד האתי/רוח צה"ל⁴⁶

דין נוסף בוטל צו הריסה, בדעת רוב, בשל שיהוי ניכר בהוצאתו (בג"ץ 6745/15 אבו חאשיה נ' המפקד הצבאי לאיזור הגדה המערבית (פורסם בנבו, 1.12.2015)).

42 בפרשת הריסת הבתים, לעיל ה"ש 27, נקבע כאמור כי המדיניות לפיה משפחותיהם של מחבלים – ולא הם עצמם – הן שישלמו את המחיר על פעולות בניהם, כלומר, מדיניות הרס הבית כענישה קולקטיבית, היא חוקית.

43 לרעיון שבאמנות הישראלית טיפול אינטנסיבי בדלות החומר מהווה בחירה אתית ואסתטית, המזוהה עם "טעם המקום", ראו שרה ברייטברג-סמל *דלות החומר כאיכות באמנות הישראלית* (1986) readingmachine.co.il/home/books/1142420759/chapter_chapter_chapter04_6703949.

44 יונה וולך "יונתן" *תת הכרה נפתחת כמו מניפה* 9 (הלית ישרון עורכת, 1992).

45 בפרשת העיניים, לעיל ה"ש 36, קבע בג"ץ כי לסוכני השב"כ אין סמכות "לטלטל" חשודים בכיצוע עבירות כנגד ביטחון המדינה.

46 בג"ץ התייחס ל"רוח צה"ל", הקוד האתי של צה"ל, בפרשה שבה החליטה הפרקליטות הצבאית להגיש כתב אישום נגד חייל שירה לעבר פלסטיני שנעצר במהלך הפגנה, מטווח קצר וכשידיו אזוקות ועיניו מכוסות, וכן נגד הקצין שרמז לחייל לעשות כן, בגין עבירת "התנהגות שאינה הולמת". בית המשפט קיבל את העתירה נגד כתב האישום וקבע כי ההחלטה לוקה בחוסר סבירות קיצוני, לאור הפער בין חומרת המעשה לבין קלות כתב האישום. השופט (כתוארו אז) רובינשטיין הוסיף כי ההחלטה אף אינה תואמת את ערכי רוח צה"ל, "במישור כבוד האדם, הדוגמה האישית והשימוש בנשק". בג"ץ 7195/08 אבו רחמה נ' הפרקליט הצבאי הראשי, פ"ד סג2 (2) 380, 325 (2009). לדיון בפרשה זו באספקלריה של המשפט הבינלאומי הפלילי, ראו Orna Ben-Naftali & Noam Zamir, *Whose 'Conduct Unbecoming'? The Shooting of a Handcuffed, Blindfolded Palestinian Demonstrator*, 7 J. INT'L CRIM. JUST. 155 (2009).

דיון אקדמי ער נוסף התקיים בהקשר אחר של אתיקה צבאית, הנוגע למדיניות החיסולים הממוקדים של צה"ל. ראו פרשת החיסולים הממוקדים, לעיל ה"ש 20. כאשר מנסח "רוח צה"ל", פרופ' אסא כשר, טען ביחד עם האלוף (במיל') עמוס ידלין, כי במלחמה צודקת ישנם מצבים בהם ביטחונם של חיילים ישראלים קודם לביטחונם של אזרחי הצד השני. עמוס ידלין ואסא כשר "האתיקה הצבאית של הלחימה בטרור: עקרונות ונימוקים" מאזני משפט ו 387 (2007). לתגובות לגישה זו ראו אבישי מרגלית ומייקל וולצר "כך לא מנהלים מלחמה צודקת" הארץ 8.4.2009 www.haaretz.co.il/opinions/1.1254834; מרדכי קרמניצר ורועי קונפינו "לגיטימיות הפגיעה בחפים מפשע במלחמה האחרונה בעזה" המכון הישראלי לדמוקרטיה

— מורשת יהודית ודמוקרטית⁴⁷

— דברי תורה⁴⁸

— שירה עברית⁴⁹

www.idf. bit.ly/1OUSSO4 (26.7.2009) מסמך "רוח צה"ל" באתר **צבא הגנה לישראל**:
il/1845-he/Dover.aspx

47 ס' 1א לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו קובע כי "מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו, כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית"; ערכים אלה אינם נפקדים גם מפסיקה העוסקת בפלסטינים. ראו למשל בג"ץ 201/09 **רופאים לזכויות אדם נ' ראש הממשלה**, פ"ד סג(1) 521 (2009), שם נדחתה עתירה של ארגוני זכויות אדם שטענו כי צה"ל הערים קשיים על פינוי פצועים במהלך מבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה ופגע בתשתיות החשמל, כך ששובשה פעילות בתי החולים ומערכת המים. השופט (כתוארו אז) רובינשטיין הצטרף לפסק דינה של הנשיאה ביניש, הקובע שדי במנגנונים שהקים צה"ל לשם מתן סיוע הומניטרי לאוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה, והוסיף בפס' 1 לפסק דינו:

כמדינה יהודית ודמוקרטית אמונים אנו אף על הנורמות שקובע המשפט העברי באשר ליחס לבריות הנבראות בצלם שוכן שחקים, יהיו אשר יהיו. התלמוד הירושלמי (ירושלמי, סנהדרין ד, ט) אומר: "לפיכך נברא אדם [הראשון – א' ר'] יחידי בעולם, ללמד שכל המאבד נפש אחת מעלין עליו כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מעלין עליו כאילו קיים עולם מלא". וכשהמדובר בפיקוח נפש, "[...] אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים" (ספר הלכות גדולות, הלכות יום הכיפורים). אתוס זה נוסע עם מחנה ישראל מדור דור, וימשיך וייסע.

ראו עוד בג"ץ 3278/02 **המוקד להגנת הפרט נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית**, פ"ד נז(1) 385 (2002); פרשת **איחוד המשפחות**, לעיל ה"ש 24.

48 בג"ץ 2006/97 **ג'נימת נ' אלוף פיקוד מרכז**, פ"ד נא(2) 651, 654-655 (1997). הפסיקה בהקשר השטחים הכבושים מתובלת בשפע בדברי תורה. בפרשה שעסקה במדיניות הריסת הבתים של משפחות מחבלים על ידי צה"ל, עיגן השופט (כתוארו אז) חשין את דעת המיעוט שלו, לפיה יש לקבל את העתירה, בעקרון לפיו

איש בעונו יישא ואיש בחטאו יומת. וכדבר הנביא: "הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת בְּן לֹא־יִשָּׂא בְעוֹן הָאֵב וְאֵב לֹא יִשָּׂא בְעוֹן הַבֵּן צְדָקַת הַצְדִּיק עָלָיו וְרָשָׁעַת רָשָׁע (קרי: הַרְשָׁע) עָלָיו תִּהְיֶה" (יחזקאל, יח, כ). אין עונשין אלא-אם-כן מזהירין ואין מכים אלא את העבריינין לברו. זו תורת משה והוא הכתוב בספר תורת-משה: "לֹא־יִמָּתוּ אָבוֹת עַל־בְּנֵים וּבְנֵים עַל־אָבוֹת כִּי אִם־אִישׁ בְּחַטָּאוֹ יָמוּת" (קרי: יומת) " (מלכים ב, יד, ו).

בפרשת הריסת הבתים, לעיל ה"ש 27, בפס' כו לפסק דינו של השופט רובינשטיין, השופט חוזר לדברים הללו, אך מגיע למסקנה הפוכה, משום שלדבריו הם יפים לעניין פגיעה בנפש, אך לא לפגיעה ברכוש. על הזיקה בין דת לצה"ל, ראו למשל בין הכיפה לכומתה: דת, פוליטיקה וצבא בישראל (ראובן גל עורך, 2012); מנחם מאוטנר "פתח-דבר: ליברליזם בישראל – האדם הטוב", 'האזרח הרע' והשגשוג האישי והחברתי" עיוני משפט 7 (2002).

49 למשל, בפרשת הריסת הבתים, לעיל ה"ש 27, מצטטת השופטת חיות את שירו של יהודה עמיחי, "המקום שבו אנו צודקים": "אבל ספקות ואהבות עושים / את העולם לתחוח / כמו חפרפרת,

3. עם "יד אחת קשורה מאחור":⁵⁰ אופן ההכנה

אחת ממעלותיו של הסלט הערבי היא ההלימה היפה שמתקיימת בין שפע המצרכים הזמינים להכנתו לבין המנעד העשיר של האופנים בהם ניתן לעשות כן: ניתן לחרוך באש להב"ה,⁵¹ לחצות, לחתוך עד דק, לשטח,⁵² לאטום,⁵³ לרדד, לסחוט, לכבוש או להוציא את המיץ.

- כמו חריש. // ולחישת תשמע במקום / שבו היה הבית / אשר נחרב". והשוו לציטוט אחר של עמיחי, במחקר לפיו מדיניות הריסת הבתים אינה יעילה: "אדם יוצא מבית והבית אינו יוצא מן האדם. הוא נשאר, על קירותיו ועל התלוי בהם ועל חדריו ודלתותיו הנסגרות בזהירות. או כי הבית מתרחב והולך ונעשה לדרכים שבהם ילך זה שיצא מן הבית". טל מימרן "בין יעילות למשלימות – הצורך בבחינה מחודשת של מדיניות הריסת הבתים" המשפט ברשת – זכויות אדם – מבוקשי הארות פסיקה 51, 14 (2016). וראו גם עמיחי כהן וטל מימרן עלות ללא תועלת במדיניות הריסת בתים (המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2015).
- 50 כך, למשל, בפרשת העינויים, לעיל ה"ש 36, בפס' 39 לפסק דינו של הנשיא ברק, נכתב: לא פעם נלחמת הדמוקרטיה כאשר אחת מיריה קשורה לאחור. חרף זאת, ידה של הדמוקרטיה על העליונה, שכן שמירה על שלטון החוק והכרה בחירויות הפרט, מהוות מרכיב חשוב בתפיסת ביטחונה. בסופו של יום, הן מחזקות את רוחה ואת כוחה ומאפשרות לה להתגבר על קשייה.
- 51 בחודש נובמבר 2014 הוצתו שתי כיתות א' בבית הספר הדו־לשוני בירושלים, בו לומדים בצוותא ילדים יהודים וערבים, על ידי פעילי ארגון "להב"ה – למניעת התבוללות בארץ הקודש". הם הורשעו, בין היתר, בהצתה, הסתה לאללימות ותמיכה בארגון טרור. ע"פ 5794/15 מדינת ישראל נ' טויטו (פורסם בנבו, 31.1.2016); ע"פ 401/16 מדינת ישראל נ' גבאי (פורסם בנבו, 28.9.2016).
- 52 פעולת השיטוח במטבח, משמעה "לרדד בצק, ליישר ציפוי כלשהו או להקטין את עוביו של נתח בשר או דג באמצעות הכאה בעזרת מערוך או פטיש שניצלים". "פעלים למתחילים", לעיל ה"ש 5 (סוגריים הושמטו). בצה"ל, דחפור D-9 משמש לשיטוח בתים וסכיבתם. ראו למשל שי לוי "הרובי הזועם של צה"ל: דחפור D9, מבט מבפנים" פז"ם 11.3.2012 www.mako.co.il/pzm-soldiers/inside-look/Article-95a683c966ed531006.htm. בדומה לאקרה של צ'כוב, אותו דחפור המשמש במערכה הראשונה לשיטוח המבנה הפלסטיני, עלול במערכה האחרונה לשטח מבנים אחרים בשטחים אחרים. ראו חזקי עזרא "מוטי יוגב: על בג"ץ צריך להרים כף של טרקטור D9" ערוץ 7 29.7.2015 www.inn.co.il/News/Flash.aspx/494935.
- 53 אטימת בתים הוכרה כאמצעי שפגיעתו פחותה לעומת הריסתם, אך בג"ץ נוטה שלא להתערב בשיקול דעתו של הצבא כאשר הוא סבור שיש להרוס, משום שאטימה לא תשיג את התכלית ההרתעתית המבוקשת. ראו למשל בג"ץ 4597/14 עואורה נ' המפקד הצבאי לאזור הגדה המערבית (פורסם בנבו, 1.7.2014).

חופש הפעולה הוא גם חופש הפעול: אם תרצו,⁵⁴ ניתן גם ניתן להכין את הסלט הערבי, כדת וכדין,⁵⁵ אפילו עם יד אחת קשורה מאחור. בה בעת, החירות אינה מוחלטת.⁵⁶ לא כל ביצה נולדה ביום טוב,⁵⁷ יש כללי כשרות, ועל טעם וריח צריך, לעתים, להתווכח. הטעם הטוב מחייב לא להגדיש את הסאה. כפות המאזניים מבקשות איזון בין עוצמת האיבה לקיבולת הקיבה. המידה הטובה היא המידתיות.⁵⁸ אמת, מידה טובה אינה בהכרח מידה מדויקת. המבקש לתכן סלט ערבי עלול, כמובן, להירתע ממידת העמימות הנלווית למידתיות. רתיעה זו היא טעות של טירוני מטבח. קוסם המטבח המנוסה משכיל לזהות הן את ה"עם" והן את ה"עמים" שהעמימות חובקת, מכיר את רזי טעמיה, ויודע כי רזים אלה גלויים ליודעי ח"ן בעולם כולו.⁵⁹ היא יסוד מיסודותיה של האלכימיה ההופכת מלה לטעם.

- 54 ת"א (מחוזי י-10) 42868-05-10 **אם תרצו – ציונות או לחדול נ' ילין** (פורסם בנבו 2.9.2013) במסגרת תביעת דיבה שהגישה תנועת הימין "אם תרצו" כנגד פעילי שמאל שכינו אותה תנועה פשיסטית, קבע בית המשפט המחוזי בירושלים כי ל"אם תרצו" מאפיינים פשיסטיים, ולפיכך עומדת לנתבעים הגנת "אמת הפרסום". בעקבות ערעורים הרדיים שהוגשו לבית המשפט העליון, בוטל פסק הדין בהסכמה, ו"אם תרצו" חויבה לתרום סך של 30,000 ש"ח לעמותת "תנו לחיות לחיות". ע"א 2266/14 ילין נ' אם תרצו ציונות או לחדול (פורסם בנבו, 15.7.2015).
- 55 ראו לעיל ה"ש 47-48, והשוו חיים כהן דת ודין: כתבי השופט חיים כהן (דניאל פרידמן עורך, 2009).
- 56 יחסיות החירות היא הן של הטבח (ראו למשל בג"ץ 7015/02 עגזרי נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, פ"ד נו(6) 352 (2002), להלן: עניין עגזרי), והן של הסועדים (ראו למשל עניין הס, לעיל ה"ש 25).
- 57 משנה, ביצה א, א. על גורלה של ביצה שלא נולדה ביום טוב, ראו להלן פרק ג.
- 58 המידתיות היא מבחן מרכזי בבחינה מהותית של פגיעה בזכויות, הן במסגרת החלטות מנהליות והן בחוקי הכנסת. היא כוללת שלושה מבחני־משנה: מבחן הקשר הרציונלי (בין אמצעי למטרה); מבחן האמצעי שפגיעתו פחותה (האם קיים); ומבחן המידתיות במובן הצר (איזון בין תועלת הצומחת מהפגיעה בזכות לבין מידת הפגיעה בה). ראו למשל פרשת איחוד המשפחות, לעיל ה"ש 24; לדיון ביקורתי ראו Gross, לעיל ה"ש 33.
- 59 כחוות הדעת בעניין נשק גרעיני, לעיל ה"ש 33, בפס' 41, קבע בית הדין הבינלאומי לצדק כי פיתוח או שימוש בנשק גרעיני אינם בלתי־חוקיים, ככל שהם נעשים במסגרת הזכות להגנה עצמית של מדינות, ובכפוף לתנאים כגון צורך ומידתיות (!).

4. שולחן ערוך: אופן ההגשה

"ישראל אינה אי בודד"⁶⁰. בהיותה כור היתוך,⁶¹ כור מחצבה,⁶² כור גרעין⁶³ ובשר מבשרן של אומות העולם, היא מכינה היטב כי המנות היוצאות ממטבח צריכות ללשונות רבות. ככל מטבע, גם מטבע הלשון צריך להיסחר בשוק ולהיות ניתן להמרה. אין כסלט הערבי על מנת למנוע מאתנו ליפול בלשוננו: לא רק שניתן, ואף רצוי, לתרגם מגוון נבחר ממתכונים הכנתו לשפות זרות,⁶⁴ הוא אף מזמין חיבור עשיר בין האתיקה של המטבח לאסתטיקה שלו.

- 60 בג"ץ 5591/02 יאסין נ' מפקד מחנה צבאי קציעות, פ"ד נז(1) 403, 412 (2002).
- 61 בפרשה שבה נפסק כי החזקת אזרחים לבנונים במעצר מנהלי, כ"קלפי מיקוח" במשא ומתן לשחרור שבווי ונעדר צה"ל, אינה מידתית, כתב השופט טירקל בדעת מיעוט כי איזון הזכויות אינו נערך "בתוך מעבדה משפטית, אלא בתוך כור היתוך של ערכים, גם לאומיים, ואף של רגשות חמלה אנושיים. בבואי לשקול בין אלה איני יכול שלא לקבוע – אמנם, בצער ובכאב – כי הכבוד והחירות של לוחמינו יקרים לי מאלה של לוחמי האויב". דנ"פ 7048/97 פלוניס נ' שר הביטחון, פ"ד נד(1) 721, 763-764 (2000). והשוו לדיון באתיקה צבאית, לעיל ה"ש 46. בעתירה נגד מינוי האלוף יאיר נווה לתפקיד סגן הרמטכ"ל, בעקבות החשיפה שהפר את הנחיות בג"ץ בעניין חיסולים ממוקדים, ציינה השופטת ארבל כי "כוחו של הצבא נגזר במידה רבה מהאמון במוסריותו ובטוהר המידות של מפקדיו וחייליו", וציטטה את דברי בג"ץ לפיהם "דווקא משום מרכזיותו של צה"ל בחיינו ושל החייל בצה"ל, דווקא משום היותו צבא שחרת על גליו את החינוך כיעד והמהווה כור היתוך לכל המתגייסים לשורותיו, יש לצה"ל תפקיד בעל חשיבות עליונה במישור המוסרי והערכי", בג"ץ 8707/10 הס נ' שר הביטחון, פס' 11 לפסק דינה של השופטת ארבל (פורסם בנבו, 3.2.2011). על מדיניות כור היתוך בישראל באופן כללי, ראו למשל דני גוטוויין "שלילת הגולה, כור היתוך ורב-תרבותיות: בין אידיאולוגיה לאתוס" כן בבית ספרנו: מאמרים על חינוך פוליטי 210 (ניר מיכאלי עורך, 2014); סטיוארט א' כהן ואורי-ישראל בגנו "המשמעות החברתית של השירות הצבאי בישראל: בחינה מחדש צה"ל והחברה הישראלית: בחינה מחדש 21 (סטיוארט א' כהן עורך, 2001).
- 62 בג"ץ 2164/09 יש דין נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (פורסם בנבו, 26.12.2011) עסק במתן אישורים לחברות ישראליות לנצל מחצבים בשטחי הרשות הפלסטינית, באופן שלפי טענת העותרים אינו עולה בקנה אחד עם ס' 43 ו-55 לתקנות האג, לעיל ה"ש 4, שעניינן חיוב הכוח הכובש לפעול לטובת האוכלוסייה המקומית (בכפוף לצורכי ביטחון) ואיסור על ניצול משאבים מצויים בטריטוריה הכבושה לתועלת המעצמה הכובשת. בפס' 12-13 לפסק דינה של הנשיאה ביניש אשר דחתה את העתירה על הסף, אך דנה בה גם לגופה, קיבלה את טענת המדינה לפיה "השימוש שנעשה בכספי התמלוגים [...] הינו לטובת האוכלוסייה המקומית [...] מעבר לכך, יש לזכור עוד כי כאמור בנתונים שהוצגו בפנינו, המחצבות הפועלות היום מספקות פרנסה להיקף לא מבוטל של תושבים פלסטינים".
- 63 גם למילה "גרעין" משמעויות קולינריות ומשפטיות: גרעין הוא זרע בתוך פרי, ואילו גרעין האטום הוא האזור המצוי במרכזו ושבו מרוכזת עיקר המסה, וביקועו מביא לשחרור כמות גדולה של אנרגיה, בעזרתה מיוצרות פצצות אטום, ראו מילון רב-מילים, לעיל ה"ש 31. הגרעין האטומי עלה לדיון בהקשר המשפטי בישראל בפרשת מרדכי וענונו, ראו ע"פ 172/88 וענונו נ' מדינת ישראל, פ"ד מד(3) 265 (1990).
- 64 באתר הרשמי של בית המשפט העליון באנגלית מצויים תרגומים לפסקי דין מעטים, העוסקים בזכויות האוכלוסייה הפלסטינית הכבושה, תחת הכותרת "Fighting Terrorism within the

כך, למשל, ניתן כמובן להגישו, מעוטר ומתובל, על שולחן ערוך כהלכתו במפה וסכו"ם,⁶⁵ כחלק מארוחת הבוקר הישראלית במלון אורחים, בווילה בג'ונגל, או בבית. ניתן לזמן את באי המקום בפעמו"ן,⁶⁶ ולהוסיף ולסבר את אוזניהם בצליליו הזכים של חליל הפיקולו.⁶⁷ אבל בשעת דחק, ואם לדייק, בשעת חירום,⁶⁸ ניתן גם אחרת. אכן, שילוב יצירתי והרמוני בין מרקם המנה למרקם החיים⁶⁹ משפיע גם על אופן הגשתה: היה והבית חרב⁷⁰ או

65. [.elyon1.court.gov.il/verdictssearch/englishverdictssearch.aspx](http://elyon1.court.gov.il/verdictssearch/englishverdictssearch.aspx), Law" **הרשות השופטת** אלה פסקי הדין המכונים "אבני דרך", אשר מראית פני הצדק שלהם נאה. ראו Ronen Shamir, "Landmark Cases" and the Reproduction of Legitimacy: The Case of Israel's High Court of Justice, 24 LAW & SOC'Y REV. 781 (1990). כמו כן קיים תרגום עתי קבוע של חלק מפסקי הדין לאנגלית המופיע באתר בית המשפט העליון כמו גם בכתב העת Israel Law Review. יצוין כי בדצמבר 2014 הושק מיזם חדש לתרגום לאנגלית של מספר רב יותר של פסקי דין של בית המשפט העליון, במסגרת שיתוף פעולה בינו לבין בית הספר האמריקני למשפטים Benjamin N. Cardozo School of Law, Yeshiva University, www.cardozo.yu.edu/programs-centers/yeshiva-university-center-jewish-law-and-contemporary-civilization/israeli-supreme. לערבית, שהיא שפה רשמית שנייה בישראל, פסקי הדין של בג"ץ אינם מתורגמים, אלא כאשר ארגונים עושים זאת לצורכי שתדלנות בפני קהל בינלאומי. ראו חסן ג' בארין "עריכת דין על-לאומית, התנגדות משפטית ולגיטימיות: סוגיות פלסטיניות בפני בג"ץ" **האם המשפט חשוב?** 506, ה"ש 40 (דפנה הקר ונטע זיו עורכות, 2010). בעגה הפנים-צה"לית, סיכול ממוקד כונה בעבר "סכו"ם".
66. כינוי נוסף בסלנג הצבאי לסיכול ממוקד הוא "פעמו"ן" – "פעולה מונעת".
67. בבג"ץ 1730/96 סביח נ' **מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה והשומרון**, פ"ד (1) 353, 368 (1996), כתב השופט חשין, כי "גם בהריע שופרות המלחמה ישמיע שלטון החוק את קולו, אך נודה על אמת: באותם מחוזות קולו כקול הפיקולו, זך וטהור אך נבלע בהמולה". ראו גם ארנה בן-נפתלי "האפיסטמולוגיה של ארון המשפט הבינלאומי ורוח החוק" **האם המשפט חשוב?**, לעיל ה"ש 64, 527, 532–533.
68. ישראל מצויה מבחינה משפטית במצב חירום מאז מאי 1948. ראו בג"ץ 3091/99 **האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' הכנסת** (פורסם בנבו, 8.5.2012); מנחם הפוננוג **ישראל: בטחון המדינה מול שלטון החוק** 33 (1991).
69. על פי תקנות האג, לעיל ה"ש 4, מחובתו של הכוח הכובש לשמר את מרקם החיים הקיים בטריטוריה הכבושה, על מנת שיוכל להתחדש כסדרו עם סיום הכיבוש. מטעם זה, בין השאר, נקבע בבג"ץ 7957/04 **מראעבה נ' ראש ממשלת ישראל**, פ"ד ס(2) 477 (2005), כי על הממשלה לשקול חלופות לתוואי גדר ההפרדה ב"מובלעת אלפי מנשה", אשר ניתקה חמישה כפרים פלסטיניים משאר אזורי הגדה המערבית ומשירותי בריאות וחינוך, תשתיות, וממקומות עבודתם. ראו גם פרשת **כביש 443**, לעיל ה"ש 21, שם נדחתה טענת משרד הביטחון לפיה יש בהקמת צירי תנועה בין כפרים פלסטיניים, שכוננו "צירי מרקם חיים", כדי לרפא את האיסור עליהם לנסוע בכביש מספר 443.
70. על פי נתוני הוועד הישראלי נגד הריסת בתים, ישראל הרסה מאז 1967 כ-28,000 בתים של פלסטינים, מטעמים צבאיים (ראו דיון ב"חישוף", לעיל ה"ש 6), מנהליים (היעדר אישורי בנייה), עונשיים/הרתעתיים (ראו פרשת **הריסת הבתים**, לעיל ה"ש 27), או אחרים. icahd.org/get-the-facts/analysis/

שהוא עומד על תלו אך הגישה אליו חסומה לבעליו,⁷¹ עדיין ניתן להגישו בפיתה ולאכלו בעמידה ליד הפשפש.⁷² אין בכך אלא כדי לשוות חוויה אותנטית לסלט הערבי. הוא הרי "מרגיש בבית" בפיתה, במיוחד אם ניתן להוסיף לו כוסברה או זיתים דפוקים. בהיעדרם של אלה, כגון שהכוסברה אינה זמינה⁷³ או שעצי הזית נגדעו,⁷⁴ ושעה שלא ניתן לבקש סיוע מהשכנים,⁷⁵ ניתן כמובן לתת בו טעמים של צלפים ושל עשבים שוטים⁷⁶ המצויים בשפע בארצנו. אצלנו הבטן מלאה.

- 71 בין מכוח צו תיחום מקום מגורים, ראו למשל עניין עג'זרי, לעיל ה"ש 56, ובין מסיבות ביטחוניות אחרות, ראו למשל ה"ש 72 להלן.
- 72 בבג"ץ 4547/03 חלבי נ' ראש הממשלה (פורסם בנבו, 30.5.2005) הוגשה עתירה על ידי פלסטינית המתגוררת בקרית ארבע, כנגד סירוב צה"ל לתת לה את המפתחות לפשפש המוביל לביתה. הנשיא ברק דחה את העתירה, וקבע כי – המשיבים הציעו לעותרת 12 הסדר לפיו ייפתח הפשפש בתיאום טלפוני. לטענת המשיבים, הסדר זה יאפשר פתיחת הפשפש תוך דקות ספורות. העותרת 12 חוששת שפתיחת הפשפש תימשך, בפועל, שעות, ולא דקות כהבטחת המשיבים. לדעתנו, יש לפעול בעת הזאת, על פי ההסדר שהציעו המשיבים, והמתחייב מהמצב הביטחוני.
- 73 מסמך "הקווים האדומים", לעיל ה"ש 39, כלל גם רשימות של סחורות מותרות ואסורות בכניסה לרצועת עזה. כוסברה, למשל, הופיעה ברשימה השנייה.
- 74 בבג"ץ 9593/04 מוראר נ' מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון, פ"ד סא(1) 844, פס' 9-11 לפסק דינה של השופטת ביניש (2006), עלתה לדיון "תופעה חמורה ביותר של פגיעה בזכויותיהם הבסיסיות של התושבים הפלסטינים באזור יהודה ושומרון ושל מחדלים משמעותיים מצד המשיבים בכל הנוגע לשמירה על הסדר הציבורי באזור", שעיקרה התנכלויות של מתנחלים כלפי פלסטינים המתבטאות בין השאר בחסימת הגישה לאדמותיהם. נקבע כי מדיניות צה"ל לסגור את שטחיהם של תושבים פלסטינים בפני בעליהם, על מנת להגן עליהם מפני מתנחלים – אינה מידתית. אולם, בנוגע לטענות העותרים כי התנכלויות המתנחלים כוללות גם השחתת עצי זית השייכים שלהם, הסתפק בית המשפט בהודעה לפיה "ארועי השחתת עצי הזית נחקרים באינטנסיביות על ידי הגורמים המוסמכים, אך בשלב זה טרם נמצאו ראיות המאפשרות הגשת כתבי אישום".
- 75 "נוהל שכן" (או בשמו הרשמי "נוהל אזהרה מוקדמת"), במסגרתו שולחים חיילי צה"ל אזרחים פלסטינים לבתי חשודים לפני ביצוע מעצר, על מנת שימשו "מגן אנושי", נפסל על ידי בג"ץ. בבג"ץ 3799/02 עדאלה נ' אלוף פיקוד מרכז בצה"ל, פ"ד ס(3) 67 (2005). עם זאת, ישנן עדויות לכך שצה"ל המשיך במדיניות גם לאחר מכן. למשל, ב־2007 נזף הרמטכ"ל גבי אשכנזי במפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, יאיר גולן, ועיכב את קידומו, משום שחייליו עשו שימוש בנוהל, עמוס הראל "תא"ל יאיר גולן נזף בשל שימוש ב'נוהל שכן'" הארץ 18.10.2007 www.haaretz.com. 18.10.2007; גם לאחר מבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה ב־2009, סיפרו חיילים כי השתמשו בנוהל במהלך הלחימה (שוכרים שתיקה חיילים מספרים על מבצע "עופרת יצוקה", עזה 2009 (2009)), ושניים מהם אף הורשעו בכך. רועי מנדל "הורשעו לוחמים שהשתמשו בילד כמגן אנושי בעזה" ynet 3.10.2010 www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3963091,00. 3.10.2010 www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3963091,00. html
- 76 "עשבים שוטים" הוא כינוי תדיר למתנחלים המבצעים מעשי התנכלות כלפי פלסטינים, כמו גם כלפי חיילי צה"ל. ראו גדי טאוב המתנחלים והמאבק על משמעותה של הציונות (2007); עמוס הראל "העימותים ביצעה: כבר לא עשבים שוטים, אלא בעיה חמורה" הארץ 8.4.2014

ג. בתיאבון: לשמוע את רחש הג(ח)לים⁷⁷

המבקש לאשר מכוּנה
 יגיש בקשה לפי טופס שיקבע
 על ידי הממונה ויצרף:
 תרשים הנדסי מפורט של המכוּנה,
 מפרט טכני לגבי מהירות סבוב חלקי המכוּנה,
 תרשים זרימה של הערכת האפרוחים
 והמלצה בכתב של יצרן המכוּנה לענין
 קצב הכנסתם

אגי משעול, אפרוח⁷⁸

גם לשירה יש ביוגרפיה. הורתו של ה"אפרוח" בשירה של אגי משעול, היא טיוטה של תקנה משפטית: תקנות צער בעלי חיים (הגנה על בעלי חיים) (המתת אפרוחים והשמדת ביצי דגירה), התשע"א-2011.⁷⁹ הציבור התבקש להגיב על הטיוטה,⁸⁰ אך לא ידוע לנו אם אכן עשה כן. כעניין שבשגרה, תקנה 1 היא סעיף ההגדרות. היא מגדירה "אפרוח" כאפרוח של עוף אשר בקע במדגריה לייצור ביצי מאכל או בשר למאכל. תקנה 2 מבהירה את מטרת התקנות, "לקבוע תנאים להמתת אפרוחים וטיפול בביצי דגירה של עופות, אשר יוצרו במדגרות לייצור ביצי מאכל או בשר למאכל [...]".⁸¹ אשר על כן נמצאנו למדים כי מלכתחילה בקעו האפרוחים כדי למות; הם מיותרים: הרעב, שלעולם אינו בא על סיפוקו, מייצר מנת־יתר. מנת־יתר היא, כידוע, מסוכנת. ממילא נוצר צורך לשלוט על העודפות. אכן, לא כל ביצה נולדה ביום טוב. אך את הטוב אין להמיר ברע; רק ברע במיעוטו. מטעמים הומניטריים של צער בעלי חיים, עלינו להבטיח שסילוק העודפות על ידי המתת האפרוחים לא יגרום להם סבל מיותר.⁸²

סיכום לשנת 2011 (2012); www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2291607; בצלם מצב זכויות האדם בשטחים:

77 יעל רנן "לשמוע את רחש הגלים: ה'הזרה' – החייאתה של קליטת המציאות ביצירה הספרותית"

78 סימן קריאה 2, 343 (1973).

79 לעיל ה"ש 1.

80 www.moag.gov.il/NR/rdonlyres/2B57F789-E00D-427C-9208-782F6302E47E/0/Animal_Welfare_animal_protection_killing_chicks_hatching_eggs_destruction_2011.pdf [להלן: תקנות המתת אפרוחים]. הטיוטה טרם התגבשה לכדי תקנות מחייבות.

81 באתר משרד החקלאות ופיתוח הכפר, www.moag.gov.il/agri/LawsRegulation/tiutot_takanot/.draft_killing_chicks_and_hatching_eggs_destruction.htm.

82 תק' 2 לתקנות המתת אפרוחים, לעיל ה"ש 79.

83 מהותו של הדין ההומניטרי, שדיני הכיבוש הם חלק הימנו, ברגולציה של מלחמה. בכך הוא מבצע מסגור משפטי של "הרע במיעוטו", שאחד העקרונות שלו הוא מניעת סבל מיותר.

ראו Orna Ben-Naftali, *Belligerent Occupation, in REALIZING UTOPIA: THE FUTURE OF* INTERNATIONAL LAW 538 (Antonio Cassese ed., 2012). לדיון תיאורטי מקיף, ראו Eyal Weizman, *THE LEAST OF ALL POSSIBLE EVILS: HUMANITARIAN VIOLENCE FROM ARENDT TO GAZA* (2012).

שני בתיו הראשונים של השיר משבטים את מילות תקנה 3 לטיטת התקנות, ובתיו האחרון את מילות תקנה 6(א)1-6(א)4 לטייטה.⁸³ נפלאות דרכי ההשראה. גם דרכי ההרשאה. כל שעשתה המשוררת היה לתת שם, לחתוך שורות ולנקד את המלים. אך פעולות השיום, החיתוך והניקוד היא מאכלת המילים, היא האלכימיה של האמנות ההופכת את הסעיף (המשפטי) לבית (פואטי), ואת הבית לביעות. הביתיה היה לאלביתיה; המוכר הפך לבלתי־מוכר. הזרה⁸⁴ זו מאפשרת לקוראת לחשוב מחדש את השגרתיה, לעשות למוכר דה־אוטומטיזציה, "להחזיר לאבן את אבניתה".⁸⁵ תודעה מטלטלת שוב אינה תודעה מאובנת. תודעה זו עשויה לאפשר תקנה.

מי שגר ליד הים אינו שומע עוד את רחש הגלים.⁸⁶ מי שמתכן את המתכון המשפטי של הכיבוש אינו שומע עוד את רחש הגחלים. החזרה הנצחית⁸⁷ של עבודת הכיבוש – והשגרה המונוטונית שבה טבחי המשפט מפעילים את המכונה המשפטית המאפשרת אותה⁸⁸ – אינן המופלא מאתנו שבו אין עלינו לחקור;⁸⁹ אותן עלינו לטלטל. לטלטל זה הוא תנאי האפשרות לתקנת הציבור, ובה מצוי לזו טעמו של תיקון עולם.

83 אם כי לא באותו סדר: במסמכים הנדרשים מהמבקש לאשר מכונה ייעודית להמתת אפרוחים, שמונה טיטת התקנות, לעיל ה"ש 79, מופיעה ההמלצה בכתב של יצרן המכונה לפני תרשים הזרימה של העברת האפרוחים למכונה, ולאחריהן מופיע, בתק' 6(א)5 "כל מסמך אחר לפי דרישת הממונה".

84 ויקטור שקלובסקי טבע את המונח "הזרה" בהקשר לתורת הספרות. Victor Shklovsky, *Art as Technique, in RUSSIAN FORMALIST CRITICISM: FOUR ESSAYS* (Lee T. Lemon & Marion J. Reis trans., 2d ed. 2012). ראו גם רנן, לעיל ה"ש 77.

85 רנן, לעיל ה"ש 77, בעמ' 343.

86 שם.

87 פרידריך ניטשה כה אמר זרתוסטרה: ספר לכל אחד ולאף אחד (אילנה המרמן מתרגמת, 2010).
88 על המכונה השלטונית הכורכת בין אלימות הייצוג, בדרכים כגון הסתרה והכחשה, לבין אלימות המשפט, ראו Hedi Viterbo, *Seeing Torture Anew: A Transnational Reconceptualization of State Torture and Visual Evidence*, 50 *STAN. J. INT'L L.* 281 (2014).

89 כ-3.5% בלבד מהתלונות שמגשישים פלסטינים כנגד חיילי צה"ל מתורגמות על ידי המשטרה הצבאית החוקרת לכתבי אישום, יש דין חקירה לכאורה: כישלון חקירת חשדות לעבירות של חיילים נגד פלסטינים (2011). ראו גם עמיחי כהן ויובל שני צה"ל חוקר את עצמו: חקירת חשדות להפרת דיני לחימה (המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2011). הרוח השני של ועדת טירקל לבדיקת אירוע משט המרמרה הוקרש לשאלה "האם מנגנוני הבדיקה והחקירה בישראל של תלונות וטענות בדבר הפרות של כללי המשפט הבינלאומי ההומניטארי תואמים את חובותיה של מדינת ישראל לפי כללי המשפט הבינלאומי", ומצא שנדרשים 18 תיקונים במדיניות הישראלית על מנת להשיב לה בחיוב, בהם הטלת אחריות פלילית ישירה על מפקדים וממונים אזרחיים, כאשר לא נקטו ככל האמצעים הסבירים למניעת עבירות, או לא פעלו להבאת האחראים לדין. הוועדה הציבורית לבדיקת האירוע הימי מיום 31 במאי 2010 דו"ח שני: מנגנוני הבדיקה והחקירה בישראל של תלונות וטענות בדבר הפרות של דיני הלחימה על פי המשפט הבינלאומי (2013). נכון לספטמבר 2014, מרבית המלצות הוועדה טרם יושמו בצה"ל. גילי כהן "ההמלצות כיצד לחקור הפרת דיני מלחמה בצה"ל מיושמות חלקית" הארץ www.haaretz.co.il/news/politics/premium-1.2427466 8.9.2014